

Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης

Τόμ. 12 (2026)

Ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και κυβερνο- εκφοβισμός σε εφήβους: Ο ρυθμιστικός ρόλος της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου.

Ναυσικά Αντωνιάδου

doi: [10.12681/dial.43079](https://doi.org/10.12681/dial.43079)

Copyright © 2026, Ναυσικά Αντωνιάδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αντωνιάδου Ν. (2026). Ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και κυβερνο- εκφοβισμός σε εφήβους: Ο ρυθμιστικός ρόλος της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 12, 1–23. <https://doi.org/10.12681/dial.43079>

Ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και κυβερνο-εκφοβισμός σε εφήβους: Ο ρυθμιστικός ρόλος της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου.

Ναυσικά Αντωνιάδου¹

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Περίληψη

Η χρήση των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας από τους εφήβους σε αρκετές περιπτώσεις συνδέεται με την εκδήλωση περιστατικών κυβερνο-εκφοβισμού. Ορισμένοι ατομικοί παράγοντες, όπως τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, αυξάνουν την πιθανότητα συμμετοχής με τον ρόλο του θύτη, ενώ διαδικτυακά χαρακτηριστικά, όπως η ανωνυμία, η αποπροσωποποίηση και η απουσία κοινωνικού ελέγχου που χαρακτηρίζει τις διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις τείνουν να ενισχύουν την άρση των αναστολών και την επίδειξη επιθετικής συμπεριφοράς. Ελλείψει επαρκών ερευνητικών δεδομένων, σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει τον ρόλο των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών στην πρόβλεψη της συμμετοχής των μαθητών σε περιστατικά κυβερνο-εκφοβισμού, καθώς και τη ρυθμιστική επίδραση της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου, ελέγχοντας ταυτόχρονα τυχόν διαφορές φύλου. Το δείγμα αποτέλεσαν 1.097 μαθήτριες/ητές Γυμνασίου (51% κορίτσια, Μ ηλικίας = 13.95 έτη) που συμπλήρωσαν ανώνυμα ερωτηματολόγια αυτό-αναφοράς. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά της μεγαλομανίας-χειριστικότητας και της αναληθσίας-απάθειας προέβλεπαν θετικά τον κυβερνο-εκφοβισμό, με την άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου να ενισχύει αυτή τη σχέση. Παρόλο που τα αγόρια συμμετείχαν συχνότερα στον κυβερνο-εκφοβισμό, το φύλο δεν διαφοροποίησε το μοτίβο της αλληλεπίδρασης μεταξύ ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και άρσης αναστολής. Συνολικά, τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά ενδέχεται να εκδηλώνονται εντονότερα σε περιβάλλοντα όπου οι κοινωνικές αναστολές μειώνονται, προσφέροντας πολύτιμα δεδομένα για την πρόληψη και την παρέμβαση σε σχολικό πλαίσιο.

Λέξεις κλειδιά: κυβερνο-εκφοβισμός, ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, άρση αναστολής κατά τη διαδικτυακή χρήση, διαφορές φύλου, εφηβεία.

Υπεύθυνος επικοινωνίας: Ναυσικά Αντωνιάδου, nantoniadou@uoi.gr, Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Correspondent author: *Nafsika Antoniadou*, nantoniadou@uoi.gr, Assistant Professor, University of Ioannina

Ηλεκτρονικός εκδότης: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

e-publisher: National Documentation Centre, National Hellenic Research Foundation

URL: <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/dialogoi>

Psychopathic personality traits and cyberbullying among adolescents: The moderating role of online disinhibition

Abstract

The rapid integration of Information and Communication Technologies (ICT) into adolescents' daily lives has reshaped social interaction while simultaneously creating new forms of aggression, with cyber-bullying representing the most pervasive and harmful form. Cyber-bullying is defined as intentional, repetitive aggression conducted through digital media, typically involving a perceived power imbalance between the perpetrator and the victim. Compared to traditional bullying, cyber-bullying is amplified by the characteristics of computer-mediated communication, such as anonymity, asynchronous interaction, and the absence of direct feedback, which facilitate continuous harassment and emotional detachment from the victim's suffering. A growing body of research highlights the role of individual traits, particularly psychopathic personality characteristics, in explaining aggressive online behaviour. In the context of adolescence, these psychopathic traits are understood as dimensional personality characteristics rather than indicators of a clinical psychopathic disorder, in order to avoid over-pathologizing normative developmental variability. Psychopathic traits, typically conceptualized along the dimensions of grandiose-manipulative, callous-unemotional, and impulsive-irresponsible, are characterized by superficial charm, egocentricity, lack of empathy, and emotional detachment. These traits have been linked to both traditional and cyber forms of bullying, suggesting that individuals high in psychopathic features may be particularly prone to online aggression due to reduced empathy and moral inhibition. Moreover, the online context itself may amplify the expression of these traits through the online disinhibition effect. This phenomenon refers to the loosening of social or moral constraints that typically inhibit antisocial acts, enabled by perceived anonymity, invisibility, and diminished accountability. The combination of dispositional risk factors (psychopathic traits) and situational affordances (online disinhibition) may therefore provide a compelling framework for understanding cyber-bullying perpetration. Given the cross-sectional nature of the data, this study aimed to examine the associations between psychopathic personality traits (grandiose-manipulative, callous-unemotional, and impulsive-irresponsible) and adolescents' engagement in cyber-bullying behaviors, and to explore the moderating effect of online disinhibition on these associations. In addition to being included as a covariate, gender was also examined to explore whether it differentiates the strength or expression of the associations among the study variables. The sample consisted of 1,097 middle school students (558 girls, 537 boys, 2 missing) aged 12-15 years, attending public junior high schools in Central and Eastern Macedonia, Greece. Schools were selected through proportional stratified sampling to represent urban, semi-urban, and rural areas. The research employed a correlational quantitative design based on self-report questionnaires. Cyber-bullying was assessed with the Cyber-Bullying and Victimization Experiences Questionnaire (CBVEQ). Psychopathic traits were assessed with the Youth Psychopathic Inventory-Short Version (YPI-S), which includes 18 items measuring grandiose-manipulative, callous-unemotional, and impulsive-irresponsible traits. Online disinhibition was assessed using the 'Social Confidence' and 'Socially Liberating' subscales of the Internet Behaviors and

Attitudes Questionnaire, which are commonly combined to capture disinhibited online behaviour. Internal consistency indices were adequate to high (cyber-bullying $\alpha = .74$, grandiose-manipulative $\alpha = .95$, callous-unemotional $\alpha = .82$, impulsive-irresponsible $\alpha = .81$, online disinhibition $\alpha = .71$). Preliminary analyses indicated that boys reported significantly higher levels of cyber-bullying ($M = 1.26$) compared to girls ($M = 1.14$), $t(1085) = 5.31, p < .001$, and higher scores in grandiose-manipulative and callous-unemotional traits. Correlations among study variables were positive and significant, suggesting that higher psychopathic traits were associated with higher online disinhibition and greater engagement in cyber-bullying. Moderation analyses were conducted using PROCESS v4.1 (Hayes, 2022). Results revealed significant interaction effects for the grandiose-manipulative and callous-unemotional traits with online disinhibition on cyber-bullying perpetration. Specifically, the relationship between grandiose-manipulative traits and cyber-bullying was stronger at higher levels of online disinhibition ($b = .15, SE = .04, p < .001$), while a similar pattern emerged for callous-unemotional traits ($b = .14, SE = .04, p < .001$). For the impulsive-irresponsible dimension, although the main effect on cyber-bullying was significant, no significant moderating effect of online disinhibition was observed. Gender was controlled for in all models, showing that boys remained significantly more likely to engage in cyber-bullying ($p < .05$). Findings underscore that psychopathic traits, particularly the grandiose-manipulative and callous-unemotional dimensions, constitute key dispositional contributors of cyber-bullying among adolescents. Importantly, these effects were intensified under conditions of high online disinhibition, confirming the moderating influence of digital environments in amplifying antisocial behaviors. The results suggest that prevention and intervention programs should not only address moral reasoning and empathy deficits but also focus on developing adolescents' digital self-regulation skills and awareness of online accountability.

Keywords: cyber-bullying, psychopathic traits, online disinhibition, adolescence, gender differences

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια η ταχεία εξάπλωση και ενσωμάτωση των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στην καθημερινή ζωή των παιδιών και εφήβων έχει δημιουργήσει νέες μορφές κοινωνικής αλληλεπίδρασης αλλά και επιθετικότητας (Moreno et al., 2022). Ένα από τα πλέον ανησυχητικά φαινόμενα που αναδύθηκαν στο πλαίσιο αυτό είναι ο κυβερνο-εκφοβισμός (cyber-bullying), ο οποίος αποτελεί επέκταση του παραδοσιακού εκφοβισμού με τη χρήση των ΤΠΕ (Zhu et al., 2021). Οι σχετικές έρευνες αναδεικνύουν ότι ορισμένοι ατομικοί παράγοντες, όπως τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, συνδέονται με αυξημένη πιθανότητα συμμετοχής στα περιστατικά (Hudon et al., 2025). Παράλληλα, το περιβάλλον του διαδικτύου φαίνεται να λειτουργεί καταλυτικά, καθώς η ανωνυμία, η απουσία άμεσου κοινωνικού ελέγχου και η ασύγχρονη φύση της επικοινωνίας διευκολύνουν την απελευθέρωση συμπεριφορών που υπό άλλες συνθήκες είναι πιθανό να αναστέλλονταν (φαινόμενο άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου) (Suler, 2004; Zhao, 2024). Ελλείψει επαρκών σχετικών ευρημάτων, η παρούσα έρευνα επιδιώκει να μελετήσει πώς η άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου επιδρά στη σχέση των ψυχοπαθητικών

χαρακτηριστικών προσωπικότητας με τη συμμετοχή των μαθητών Γυμνασίου σε περιστατικά κυβερνο-εκφοβισμού.

Ο κυβερνο-εκφοβισμός ορίζεται ως επαναλαμβανόμενη, σκόπιμη επιθετική συμπεριφορά που εκδηλώνεται μέσω ψηφιακών μέσων και χαρακτηρίζεται από ανισορροπία δύναμης μεταξύ θύτη και θύματος (Smith et al., 2008). Οι συμπεριφορές κυβερνο-εκφοβισμού μπορεί να είναι άμεσες (απειλητικά ή προσβλητικά μηνύματα, διακίνηση φωτογραφιών χωρίς συγκατάθεση, λεκτική επίθεση) ή έμμεσες (διάδοση φημών, παραποίηση στοιχείων, κοινωνικός αποκλεισμός μέσω διαδικτυακών ομάδων) (Kowalski et al., 2014; Vandebosch & Van Cleemput, 2009). Η βιβλιογραφία αναγνωρίζει τέσσερις βασικούς ρόλους συμμετοχής: τον θύτη, το θύμα, τον θύτη-θύμα (ταυτόχρονη συμμετοχή στο φαινόμενο και με τους δύο ρόλους) και τον αμέτοχο/παρατηρητή, ο οποίος όμως εντείνει ή περιορίζει με τη συμπεριφορά του τα περιστατικά (Camacho et al., 2023). Σημειώνεται ότι στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας το ενδιαφέρον επικεντρώνεται αποκλειστικά στον ρόλο του θύτη, καθώς η μελέτη εξετάζει τους ατομικούς παράγοντες που σχετίζονται με την άσκηση κυβερνο-εκφοβισμού. Παρατηρούνται επίσης διαφορές φύλου στα μοτίβα συμμετοχής: τα αγόρια εμπλέκονται συχνότερα ως θύτες και σε άμεσες μορφές κυβερνο-εκφοβισμού, ενώ τα κορίτσια συχνά αναλαμβάνουν συχνότερα τον ρόλο του θύματος και προτιμούν έμμεσες συμπεριφορές, όπως κοινωνικό αποκλεισμό ή διάδοση φημών (Αντωνιάδου & Κόκκινος, 2013; Lee et al., 2022; Li, 2006). Ωστόσο, ορισμένες έρευνες αναφέρουν αυξημένη συμμετοχή των κοριτσιών και στον ρόλο του θύτη (Ortega et al., 2008; Sun et al., 2016), γεγονός που υποδηλώνει την πολυπλοκότητα και τη συνεχή εξέλιξη του φαινομένου, καθώς και την ανάγκη και περαιτέρω διερεύνηση.

Για την κατανόηση του κυβερνο-εκφοβισμού, το Γενικό Μοντέλο Επιθετικότητας (General Aggression Model; Anderson & Bushman, 2002) προσφέρει ένα χρήσιμο ερμηνευτικό πλαίσιο. Σύμφωνα με αυτό, η επιθετική συμπεριφορά προκύπτει από την αλληλεπίδραση σταθερών ατομικών παραγόντων (όπως προσωπικότητα, αξίες, φύλο) και περιστασιακών περιβαλλοντικών ερεθισμάτων (όπως ανωνυμία ή κοινωνικές προκλήσεις). Στο πλαίσιο του κυβερνο-εκφοβισμού, οι διαδικτυακές συνθήκες μπορούν να ενισχύσουν ή να αποδυναμώσουν την έκφραση των επιθετικών τάσεων ανάλογα με τις ατομικές προδιαθέσεις (Antoniadou et al., 2019; Kowalski et al., 2014).

Τα ατομικά χαρακτηριστικά διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση του εκφοβισμού, καθώς, όπως υποστηρίζει η θεωρία των ατομικών διαφορών, οι διαφορές ισχύος και επιρροής μεταξύ ατόμων ενδέχεται να οδηγήσουν σε σχέσεις κυριαρχίας (Rigby, 2004). Επιπλέον, σύμφωνα με το μοντέλο της ευπάθειας ή προδιάθεσης (vulnerability/predisposition model), ορισμένα χαρακτηριστικά προσωπικότητας αυξάνουν την πιθανότητα εμφάνισης αντικοινωνικών συμπεριφορών, όπως η φυσική, λεκτική και έμμεση επιθετικότητα και ο εκφοβισμός (Tackett & Mackrell, 2011). Ειδικότερα, τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας έχουν συνδεθεί με αυξημένη πιθανότητα συμμετοχής σε περιστατικά εκφοβισμού (Kowalski et al., 2014; Van Geel et al., 2017; Wright et al., 2020).

Η έννοια της ψυχοπαθητικής προσωπικότητας αναφέρεται σε ένα σύνολο σταθερών ατομικών χαρακτηριστικών που περιλαμβάνουν χειραγώγηση, εγωκεντρισμό, έλλειψη ενοχής ή ενσυναίσθησης, επιφανειακή γοητεία και παρορμητικότητα (Hare, 2003). Τα χαρακτηριστικά αυτά συχνά συνοψίζονται σε τρεις βασικές διαστάσεις της ψυχοπαθητικότητας: την μεγαλομανία-χειριστικότητα

(grandiose-manipulative), την αναλγησία-απάθεια (callous-unemotional) και την παρορμητικότητα-ανευθυνότητα (impulsive-irresponsible) (Hare, 2003; Stellwagen, 2011). Αν και οι υψηλές βαθμολογίες σε κάποιο χαρακτηριστικό μπορεί να υποδεικνύουν μελλοντική διαταραχή, στις περισσότερες περιπτώσεις αφορούν ευρύ φάσμα σχετικά καθημερινών συμπεριφορών (Lyons, 2019; Thomaes et al., 2017) και στο πλαίσιο της αναπτυξιακής ψυχολογίας τα συγκεκριμένα γνωρίσματα εξετάζονται ως διαστασιακά χαρακτηριστικά. Στον γενικό πληθυσμό, παιδιά και έφηβοι με υψηλή βαθμολογία στα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας συχνά εμφανίζουν διογκωμένη αυτοεκτίμηση, αίσθημα υπεροχής, έλλειψη ενδιαφέροντος για τους άλλους, ανάγκη κυριαρχίας, έλλειψη ενοχής για παραβατικές πράξεις και αδιαφορία για τις κοινωνικές συνέπειες των πράξεών τους (Fanti & Kimonis, 2012).

Πλήθος ερευνών σε δείγματα εφήβων και ενηλίκων τεκμηριώνει ότι τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά συνδέονται σταθερά με τον ρόλο του θύτη στον εκφοβισμό και στον κυβερνο-εκφοβισμό (π.χ. Fanti & Kimonis, 2012; Hudon et al., 2025; Leistico et al., 2008; Orue & Andershed, 2015; Van Geel et al., 2017; Wright et al., 2020). Όσον αφορά τα επιμέρους χαρακτηριστικά, ορισμένα αποτελούν ισχυρότερους προβλεπτικούς παράγοντες του εκφοβισμού (μεγαλομανία-χειριστικότητα και αναλγησία-απάθεια) (Thornton et al., 2013), ενώ φαίνεται να συνδέονται και με διαφορετικές μορφές επιθετικότητας. Συγκεκριμένα, η μεγαλομανία-χειριστικότητα με στρατηγικές κοινωνικής επιρροής, η αναλγησία-απάθεια με ακραία επιθετικότητα χωρίς τύψεις (Fanti & Kimonis, 2012), και η παρορμητικότητα με αυθόρμητες, μη ελεγχόμενες αντιδράσεις, ιδίως στο διαδίκτυο (Kokkinos et al., 2014). Αξιοσημείωτο είναι ότι η σχέση μεταξύ ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών προσωπικότητας και κυβερνο-εκφοβισμού παραμένει στατιστικά σημαντική ακόμη και όταν ελέγχονται άλλοι παράγοντες, όπως το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο ή η σχολική επίδοση (Hudon et al., 2025). Εξαιτίας της μειωμένης ευαισθησίας στα σημάδια δυσφορίας των άλλων, τάση που είναι αυξημένη στην μεγαλομανία-χειριστικότητα και αναλγησία-απάθεια, τα άτομα με υψηλή βαθμολογία στα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας είναι πιθανό να μη νιώθουν μεταμέλεια για τις επιθετικές τους πράξεις (Van Baardewijk et al., 2009). Μάλιστα, ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά συνδέονται, όχι μόνο με παραδοσιακές μορφές εκφοβισμού, αλλά και με την άσκηση κυβερνο-εκφοβισμού, ενώ τα χαρακτηριστικά της 'Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβούμενης Επικοινωνίας' (ΗΔΕ) (όπως η ανωνυμία, η μειωμένη ορατότητα των συναισθηματικών αντιδράσεων και ο ελαττωμένος κοινωνικός έλεγχος) διευκολύνουν την έκφραση επιθετικής συμπεριφοράς στο διαδίκτυο (π.χ., Fanti & Kimonis, 2012; López-Larrañaga & Orue, 2019; Orue & Calvete, 2019).

Η ΗΔΕ διαφοροποιεί ουσιαστικά τη δυναμική της επικοινωνίας και του εκφοβισμού, καθώς μειώνει τη μη λεκτική ανατροφοδότηση και την κοινωνική παρουσία (Antoniadou et al., 2019). Συγκεκριμένα, η έλλειψη οπτικών και κοινωνικών ενδείξεων αποδυναμώνει τις κοινωνικές νόρμες και επιτρέπει πιο απελευθερωμένη συμπεριφορά (Wang et al., 2024). Έτσι, η ανωνυμία, η ασύγχρονη επικοινωνία και η αποπροσωποποίηση μειώνουν την κοινωνική ευθύνη και διευκολύνουν την εκδήλωση επιθετικών πράξεων (Slonje et al., 2012; Wang et al., 2024).

Η αυξημένη τάση για επίδειξη κυβερνο-εκφοβισμού εξαιτίας των χαρακτηριστικών της ΗΔΕ φαίνεται να συνδέεται με την άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου. Ο Suler (2004) περιέγραψε την άρση αναστολής στο διαδίκτυο (online

disinhibition effect) ως τη χαλάρωση των κοινωνικών και ηθικών φραγμών που επιτρέπει στους χρήστες να εκφράζονται πιο ελεύθερα και συχνά πιο επιθετικά. Οι μηχανισμοί που τη διευκολύνουν περιλαμβάνουν την αντιληπτή ανωνυμία του διαδικτυακού χρήστη, την ασύγχρονη επικοινωνία (με χρονική καθυστέρηση στην ανταπόκριση), την απουσία φυσικής παρουσίας και οπτικής επαφής- άρα και κοινωνικών σημάτων (π.χ., βλέμμα, τόνος φωνής), την αποπροσωποποίηση και τη φαντασιακή προβολή ενός 'ψηφιακού εαυτού' που δεν συνδέεται με την πραγματική ζωή και άρα δεν έχει συνέπειες σε αυτήν (Joinson, 2003· Zhao, 2024). Η συνύπαρξη αυτών των παραγόντων δημιουργεί ένα πλαίσιο ηθικής χαλάρωσης όπου οι χρήστες ενδέχεται να βιώνουν αυξημένη ελευθερία έκφρασης και μειωμένο φόβο κοινωνικής αποδοκιμασίας. Η άρση αναστολής μπορεί να λάβει δύο μορφές: τη 'θετική' (benign), όπου οι χρήστες νιώθουν ελευθερία να μοιραστούν συναισθήματα ή προσωπικές εμπειρίες, και την 'τοξική' (toxic), όπου ενδέχεται να εμπλέκονται σε αντικοινωνικές συμπεριφορές, όπως ύβρεις, trolling ή εκφοβισμό (Suler, 2004). Ορισμένα ατομικά χαρακτηριστικά συνδέονται με την εμφάνιση της 'θετικής' άρσης αναστολής (π.χ., γυναικείο φύλο), ενώ άλλα με την 'τοξική' (π.χ., ανδρικό φύλο, αντικοινωνικά χαρακτηριστικά) (Hudon et al., 2025).

Ιδιαίτερα για άτομα με ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, το περιβάλλον της ΗΔΕ φαίνεται να δημιουργεί συνθήκες που διευκολύνουν την εμφάνιση συμπεριφορών επιβολής ή ελέγχου χωρίς ανάγκη φυσικής αντιπαράθεσης (Hudon et al., 2025). Η απουσία άμεσης επαφής με τις αντιδράσεις του θύματος και ο μειωμένος κοινωνικός έλεγχος, που υπό κανονικές συνθήκες θα περιόριζαν την επιθετικότητα, συνδέονται με χαμηλότερα επίπεδα αναστολών, ενοχών, ενσυναίσθησης, επίγνωσης του αντίκτυπου των πράξεων και αυτορρύθμισης. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο σε άτομα που δεν έχουν εσωτερικεύσει τους κοινωνικούς κανόνες και ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους κυρίως μέσω εξωτερικών παραγόντων (π.χ., κοινωνική πίεση, ποινές, κανόνες) (Joinson, 2003· Slonje et al., 2012· Zhao et al., 2024). Σε αντίθεση με τον παραδοσιακό (σχολικό) εκφοβισμό, όπου η ορατή συναισθηματική αντίδραση του θύματος ή η κοινωνική αποδοκιμασία συχνά οδηγεί σε μετάνοια και παύση της συμπεριφοράς (Antoniadou et al., 2019), το διαδικτυακό πλαίσιο σχετίζεται με αυξημένη πιθανότητα εμφάνισης και διατήρησης επιθετικών συμπεριφορών και συνδέεται σε ορισμένες περιπτώσεις με επαναλαμβανόμενες και ενδεχομένως πιο έντονες μορφές επιθετικότητας (Antoniadou et al., 2019· Wright et al., 2019).

Από θεωρητική άποψη, η αλληλεπίδραση ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου εντάσσεται στο Γενικό Μοντέλο Επιθετικότητας (Anderson & Bushman, 2002· Kowalski et al., 2014). Στο πλαίσιο αυτό, τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά αποτελούν τη σταθερή ατομική προδιάθεση, ενώ οι συνθήκες της διαδικτυακής επικοινωνίας λειτουργούν ως καταστασιακά ερεθίσματα που ενισχύουν την εκδήλωση επιθετικών τάσεων (Wright et al., 2019). Καθώς τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά εκφράζονται διαφορετικά ανάλογα με το περιβάλλον (Nevin, 2015), το διαδίκτυο παρέχει ένα πλαίσιο όπου η άρση αναστολής μειώνει τους κοινωνικούς και ηθικούς φραγμούς, συμβάλλοντας στην εμφάνιση συμπεριφορών που σε δια ζώσης αλληλεπιδράσεις θα παρέμεναν κατεσταλμένες. Η άρση αναστολής, επομένως, ενδέχεται να λειτουργεί ως κρίσιμος περιστασιακός παράγοντας στο Γενικό Μοντέλο Επιθετικότητας, ενισχύοντας τη σύνδεση μεταξύ ψυχοπαθητικών τάσεων και κυβερνο-εκφοβισμού (Anderson & Bushman, 2002). Πράγματι, πρόσφατα ευρήματα δείχνουν ότι η αύξηση της αναληψίας-απάθειας συνδέεται με συχνότερη συμμετοχή

στον κυβερνο-εκφοβισμό, ιδιαίτερα όταν τα επίπεδα άρσης αναστολής είναι υψηλά (Wright et al., 2019). Η κατανόηση αυτού του μηχανισμού μπορεί να επιτρέψει την έγκαιρη αναγνώριση και πρόληψη προβλημάτων στις σχέσεις με συνομηλίκους (Orue & Andershed, 2015). Ωστόσο, οι εμπειρικές έρευνες που εξετάζουν από κοινού τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας και την άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου παραμένουν περιορισμένες, συχνά εστιάζουν σε δείγματα μεγαλύτερης ηλικίας (Wong et al., 2018), ή σε μεμονωμένες διαστάσεις της ψυχοπάθειας (Wright et al., 2019), ενώ ιδιαίτερα περιορισμένα είναι τα σχετικά ευρήματα σε ελληνικά δείγματα. Συνεπώς, η διερεύνηση της σχέσης αυτών των μεταβλητών σε εφηβικό πληθυσμό της χώρας μας αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς τα μοτίβα εμπλοκής στον κυβερνο-εκφοβισμό διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία και το αναπτυξιακό στάδιο (Marciano et al., 2020). Επιπλέον, ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι και οι ευρύτερες πολιτισμικές νόρμες αποτελούν σημαντικά επίπεδα κινδύνου για την εμπλοκή σε κυβερνο-εκφοβισμό (Baldry et al., 2015· Festl, 2016), γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη εξέτασης του φαινομένου στο ελληνικό κοινωνικό-πολιτισμικό και σχολικό πλαίσιο.

Η επιλογή μαθητών Γυμνασίου τεκμηριώνεται από το γεγονός ότι η συχνότητα εμφάνισης κυβερνο-εκφοβισμού κορυφώνεται κατά τη μέση εφηβεία. Συγκεκριμένα, τα περιστατικά εκφοβισμού αυξάνονται στο Γυμνάσιο και μειώνονται ξανά στο Λύκειο, παρουσιάζοντας καμπυλόγραμμη σχέση με την ηλικία (Varjas et al., 2010). Η μετάβαση στη συγκεκριμένη βαθμίδα συνοδεύεται από αυξημένες κοινωνικές απαιτήσεις και μεγαλύτερες ομάδες συνομηλίκων, γεγονός που ενδέχεται να ενισχύει τη συμμετοχή σε περιστατικά εκφοβισμού (Bowes et al., 2013). Επιπλέον, αναδεικνύεται ιδιαίτερα αυξημένη η χρήση ΤΠΕ στο τέλος της μέσης εφηβείας (Kowalski & Limber, 2007).

Συνεπώς, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της συμμετοχής σε περιστατικά κυβερνο-εκφοβισμού, καθώς και να εξετάσει τον ρυθμιστικό ρόλο της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου στη σχέση αυτή. Επιπλέον, το φύλο συμπεριλήφθηκε ως μεταβλητή ελέγχου, λόγω των συστηματικών διαφορών που αναφέρονται στη βιβλιογραφία. Λαμβάνοντας υπόψη το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο και τα εμπειρικά δεδομένα, διατυπώνονται οι ακόλουθες ερευνητικές υποθέσεις:

Υ1. Οι τρεις διαστάσεις των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας (μεγαλομανία-χειριστικότητα, αναλγησία-απάθεια, παρορμητικότητα-ανευθυνότητα) θα συσχετίζονται θετικά με τη συμμετοχή σε περιστατικά κυβερνο-εκφοβισμού (Fanti & Kimonis, 2012· Hudon et al., 2025· Kokkinos et al., 2014· López-Larrañaga & Orue, 2019· Orue & Andershed, 2015· Orue & Calvete, 2019· Van Geel et al., 2017· Wright et al., 2020).

Υ2. Τα αγόρια αναμένεται να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα συμμετοχής σε κυβερνο-εκφοβισμό, μεγαλύτερη άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου και υψηλότερες βαθμολογίες σε ορισμένες διαστάσεις των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών προσωπικότητας σε σύγκριση με τα κορίτσια (Kokkinos et al., 2014· Kowalski et al., 2014· Lee et al., 2022· Li, 2006· Smith et al., 2008).

Υ3. Η άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου θα ενισχύει τη σχέση μεταξύ ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και συμμετοχής σε κυβερνο-εκφοβισμό,

λειτουργώντας ως ρυθμιστικός παράγοντας (Antoniadou et al., 2019· Joinson, 2003· Morahan-Martin & Schumacher, 2000· Suler, 2004).

Υ4. Το φύλο αναμένεται να διαφοροποιεί τον ρυθμιστικό ρόλο της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου στη σχέση μεταξύ ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και συμμετοχής σε κυβερνο-εκφοβισμό, με τα αγόρια να εμφανίζουν εντονότερη επίδραση της άρσης αναστολής (Kowalski et al., 2014· Wong et al., 2018).

Μέθοδος

Δείγμα και διαδικασία

Η έρευνα ακολούθησε συσχετιστικό ερευνητικό σχεδιασμό και βασίστηκε σε ποσοτικές μεθόδους συλλογής δεδομένων, με χρήση ανώνυμων ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς που συμπληρώθηκαν μέσα στις τάξεις των μαθητών/τριών, παρουσία της ερευνήτριας. Η έρευνα διεξήχθη κατόπιν έγκρισης του Υπουργείου Παιδείας. Το δείγμα προήλθε από μαθητές Γυμνασίου των περιφερειών Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, οι οποίοι επιλέχθηκαν με αναλογική στρωματοποιημένη δειγματοληψία από αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές. Συνολικά συμμετείχαν δεκαοκτώ σχολικές μονάδες που παρείχαν έγκριση μετά την ενημέρωση των Διευθύνσεων και των Διευθυντών. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε μόνο σε τμήματα όπου είχε εξασφαλιστεί γονική συναίνεση. Δεν ήταν δυνατόν να υπολογιστεί αξιόπιστο ποσοστό ανταπόκρισης (response rate), καθώς τα σχολεία δεν κατέγραψαν συστηματικά πόσοι μαθητές ή γονείς αρνήθηκαν τη συμμετοχή.

Πριν από την κύρια έρευνα, πραγματοποιήθηκε πιλοτική εφαρμογή σε 146 μαθητές για τον έλεγχο εγκυρότητας και αξιοπιστίας των εργαλείων. Η πιλοτική εφαρμογή δεν συμπεριλήφθηκε στο τελικό δείγμα και χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για τον έλεγχο της κατανόησης των δηλώσεων και της εσωτερικής συνέπειας των κλιμάκων. Οι μαθητές εντόπισαν σημεία που χρειαζόνταν διευκρινίσεις, γεγονός που οδήγησε σε περιορισμένες προσαρμογές, όπως βελτίωση διατυπώσεων, προσθήκη επεξηγήσεων σε ορισμένους όρους και έλεγχο της θέσης μιας κλίμακας στο ερωτηματολόγιο. Ο μέσος χρόνος συμπλήρωσης των εργαλείων ήταν περίπου 25 λεπτά.

Στην κύρια έρευνα, συνολικά συμμετείχαν 1.097 μαθήτριες και μαθητές, αφού αποκλείστηκαν όσες/οι δεν ολοκλήρωσαν το ερωτηματολόγιο ή είχαν σημαντικά κενά. Η μέση ηλικία ήταν 13.95 έτη ($TA = .93$), με το εύρος να κυμαίνεται από 12 έως 17 έτη. Το 49% ήταν αγόρια ($n = 537$) και το 51% κορίτσια ($n = 558$), ενώ υπήρχαν δύο μη δηλωμένες περιπτώσεις. Αναφορικά με την τάξη φοίτησης, το 30.7% φοιτούσε στην Α' Γυμνασίου, το 38.9% στη Β' Γυμνασίου και το 30.4% στη Γ' Γυμνασίου. Η μεγάλη πλειονότητα ανέφερε ελληνική καταγωγή (94.3%).

Εργαλεία

Αρχικά, συλλέχθηκαν δημογραφικά στοιχεία, όπου οι μαθητές ανέφεραν το φύλο, την ηλικία και τη σχολική τους τάξη.

Για τη μέτρηση της συμμετοχής σε περιστατικά κυβερνο-εκφοβισμού χρησιμοποιήθηκε η αντίστοιχη κλίμακα από το ελληνικό ερωτηματολόγιο 'Cyber-Bullying and Victimization Experiences Questionnaire' (CBVEQ-G) (Antoniadou et al.,

2016a). Το εργαλείο αξιολογεί την εμφάνιση άμεσων και έμμεσων μορφών κυβερνο-εκφοβισμού κατά τους τελευταίους 3 μήνες, μέσω 12 δηλώσεων που απαντώνται σε πεντάβαθμη κλίμακα συχνότητας (από 1 = *Ποτέ* έως 5 = *Καθημερινά*). Το CBVEQ-G έχει χρησιμοποιηθεί εκτενώς σε έρευνες με παιδιά και εφήβους (Αντωνιάδου & Κόκκινος, 2013· Antoniadou et al., 2016b· Kokkinos et al., 2013· Kokkinos et al., 2016), παρουσιάζοντας υψηλή αξιοπιστία και εγκυρότητα.

Ακολούθησε η Κλίμακα Άρσης Αναστολής στο Διαδίκτυο (Online Disinhibition), η οποία αποτελείται από τις υποκλίμακες 'Κοινωνική Αυτοπεποίθηση' (Social Confidence) και 'Κοινωνική Απελευθέρωση' (Socially Liberating) του ερωτηματολογίου Internet Behaviors and Attitudes (Morahan-Martin & Schumacher, 2000). Οι δύο υποκλίμακες χρησιμοποιήθηκαν συνδυαστικά, καθώς αθροίζονται για να αποτυπώσουν τον συνολικό βαθμό διαδικτυακής άρσης αναστολής, όπως εφαρμόζεται σε προηγούμενες μελέτες (Niemz et al., 2005). Ο συνδυασμός τους αντανάκλα τη γενική τάση των μαθητών να εκδηλώνουν πιο θαρραλέα ή απελευθερωμένη συμπεριφορά στο διαδίκτυο, ανεξάρτητα από το αν η έκφραση αυτή είναι θετική ή προβληματική. Η παρούσα έρευνα ενδιαφέρεται για το συνολικό επίπεδο άρσης αναστολής ως καταστασιακό παράγοντα που μπορεί να ενισχύσει την εκδήλωση επιθετικών διαδικτυακών συμπεριφορών, και όχι για τη διάκριση μεταξύ επιμέρους μορφών της. Το εργαλείο περιλαμβάνει 15 δηλώσεις που αποτιμούν τη συχνότητα εκδήλωσης πιο θαρραλέας και απελευθερωμένης διαδικτυακής συμπεριφοράς, σε τετράβαθμη κλίμακα Likert (από 0 = *Διαφωνώ απόλυτα* έως 3 = *Συμφωνώ απόλυτα*). Το ερωτηματολόγιο έχει μεταφραστεί για τις ανάγκες προηγούμενης έρευνας (Αντωνιάδου, 2016) και η εγκυρότητα και αξιοπιστία του έχει επιβεβαιωθεί σε ελληνικά δείγματα εφήβων (Αντωνιάδου & Κόκκινος, 2013· Antoniadou et al., 2016).

Η Κλίμακα Ψυχοπαθητικών Χαρακτηριστικών για Νέους- Σύντομη Μορφή (Youth Psychopathic Inventory- Short Version, YPI-S) (Van Baardewijk et al., 2010) χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση των χαρακτηριστικών μεγαλομανίας-χειριστικότητας (grandiose-manipulative), αναλγησίας-απάθειας (callous-unemotional) και παρορμητικότητας-ανευθυνότητας (impulsive-irresponsible). Περιλαμβάνει 18 προτάσεις (6 για κάθε υποκλίμακα), οι οποίες απαντώνται σε τετράβαθμη κλίμακα Likert (από 1 = *Δεν με χαρακτηρίζει καθόλου* έως 4 = *Με χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό*). Το YPI-S έχει ευρεία διεθνή χρήση λόγω της υψηλής εγκυρότητας και αξιοπιστίας του, καθώς και της ικανότητάς του να περιορίζει τις κοινωνικά επιθυμητές απαντήσεις (Αντωνιάδου & Κόκκινος, 2013· Fanti et al., 2009).

Ανάλυση δεδομένων

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του προγράμματος IBM SPSS Statistics (έκδοση 26). Αρχικά υπολογίστηκαν οι δείκτες εσωτερικής συνέπειας (Cronbach's α) για όλες τις μεταβλητές, καθώς και περιγραφικά στατιστικά και συντελεστές συσχέτισης Pearson για την αρχική διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών. Ακολούθως, πραγματοποιήθηκαν t-tests ανεξάρτητων δειγμάτων για την εξέταση πιθανών διαφορών φύλου στις βασικές μεταβλητές της μελέτης. Τέλος, εφαρμόστηκε ανάλυση ρύθμισης (moderation analysis) με τη διαδικασία PROCESS του Hayes (Model 1) στο SPSS, προκειμένου να διερευνηθεί ο ρυθμιστικός ρόλος της άρσης αναστολής στη σχέση μεταξύ ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και της συμμετοχής σε περιστατικά κυβερνο-εκφοβισμού. Στο ίδιο

μοντέλο, το φύλο συμπεριλήφθηκε ως συνελεγχόμενη μεταβλητή (covariate), ώστε να εξεταστεί η επίδραση της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου ανεξάρτητα από τις διαφορές φύλου που έχουν καταγραφεί σε προηγούμενες έρευνες. Οι συνεχείς μεταβλητές υποβλήθηκαν σε κεντράρισμα γύρω από τη μέση τιμή πριν την εκτίμηση των όρων αλληλεπίδρασης. Το φύλο εισήχθη ως δυαδική μεταβλητή με κωδικοποίηση 1 = αγόρι και 2 = κορίτσι. Τα ελλείποντα δεδομένα αντιμετωπίστηκαν με αποκλεισμό περιπτώσεων με ελλείψεις απαντήσεις (listwise deletion).

Αποτελέσματα

Περιγραφική στατιστική

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τα περιγραφικά στατιστικά, τους δείκτες αξιοπιστίας και τις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της μελέτης. Οι σύνθετοι δείκτες υπολογίστηκαν ως ο μέσος όρος των απαντήσεων στα επιμέρους ερωτήματα κάθε κλίμακας. Η εσωτερική συνέπεια των εργαλείων κρίθηκε ικανοποιητική έως υψηλή (.71 έως .95).

Πίνακας 1
Μέσοι Όροι, Τυπικές Αποκλίσεις και Συσχετίσεις Μεταβλητών και δείκτες αξιοπιστίας (Cronbach's α) στο Σύνολο του Δείγματος

Μεταβλητές	M.O.	T.A.	1	2	3	4	5
1. ΚΕ	1.20	0.40	(0.95)				
2. ΑΑΧΔ	0.60	0.46	0.33**	(0.82)			
3. ΜΧ	1.66	0.60	0.41**	0.39**	(0.81)		
4. ΑΑ	1.84	0.58	0.19**	0.27**	0.20**	(0.71)	
5. ΠΑ	1.96	0.58	0.29**	0.39**	0.39**	0.35**	(0.74)

Σημείωση. ΚΕ = Κυβερνο-εκφοβισμός, ΑΑΧΔ = Άρση Αναστολής κατά τη Χρήση του Διαδικτύου, ΜΧ = Μεγαλομανία- Χειριστικότητα, ΑΑ = Αναλγησία- Απάθεια, ΠΑ = Παρορμητικότητα- Ανευθυνότητα. ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$

Διαφορές Φύλου

Τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές σε αρκετές από τις εξεταζόμενες μεταβλητές¹. Συγκεκριμένα, τα αγόρια ανέφεραν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα συμμετοχής σε κυβερνο-εκφοβισμό ($MO = 1.26$, $TA = 0.49$) σε σύγκριση με τα κορίτσια ($MO = 1.14$, $TA = 0.27$), $t(1085) = 5.31$, $p < 0.001$, $d = 0.30$. Αντίστοιχα, τα αγόρια σημείωσαν υψηλότερες βαθμολογίες στην άρση αναστολής κατά τη χρήση του

¹ Σημειώνεται ότι οι διαφοροποιήσεις στους βαθμούς ελευθερίας των t-tests οφείλονται σε ελλείψεις απαντήσεις σε ορισμένες μεταβλητές, με αποτέλεσμα μικρές διακυμάνσεις στο διαθέσιμο αριθμό παρατηρήσεων ανά ανάλυση.

διαδικτύου ($MO = 0.68$, $TA = 0.50$) σε σχέση με τα κορίτσια ($MO = 0.53$, $TA = 0.41$), $t(1089) = 5.49$, $p < 0.001$, $d = 0.33$.

Όσον αφορά τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, τα αγόρια εμφάνισαν σημαντικά υψηλότερη βαθμολογία στη Μεγαλομανία-Χειριστικότητα ($MO = 1.75$, $TA = 0.61$) συγκριτικά με τα κορίτσια ($MO = 1.59$, $TA = 0.58$), $t(1083) = 4.50$, $p < 0.001$, $d = 0.27$, καθώς και στην Αναληγσία-Απάθεια ($MO = 1.89$, $TA = 0.58$ έναντι $MO = 1.81$, $TA = 0.59$), $t(1082) = 2.16$, $p = 0.03$, $d = 0.14$. Δεν εντοπίστηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ φύλων στην Παρορμητικότητα-Ανευθυνότητα $t(1081) = 1.12$, $p = 0.26$.

Ανάλυση Ρύθμισης

Ακολούθως, πραγματοποιήθηκαν τρεις αναλύσεις ρύθμισης (moderation analyses) με τη διαδικασία PROCESS (Model 1) του Hayes (2022), προκειμένου να διερευνηθεί αν η άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου επηρεάζει τη σχέση μεταξύ των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών προσωπικότητας (Μεγαλομανία-Χειριστικότητα, Αναληγσία- Απάθεια, Παρορμητικότητα- Ανευθυνότητα) και του κυβερνο-εκφοβισμού. Σε όλα τα μοντέλα, το φύλο συμπεριλήφθηκε ως συνελεγχόμενη μεταβλητή (covariate). Για τη διερεύνηση των ερευνητικών υποθέσεων εφαρμόστηκαν τρία ξεχωριστά μοντέλα παλινδρόμησης, ένα για κάθε διάσταση των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών. Η επιλογή χωριστών μοντέλων κρίθηκε απαραίτητη λόγω των μέτριων-υψηλών συσχετίσεων μεταξύ των τριών διαστάσεων ($r = 0.58 - 0.60$), οι οποίες θα μπορούσαν να δημιουργήσουν προβλήματα πολυσυγγραμμικότητας σε ένα ενιαίο μοντέλο με ταυτόχρονη εισαγωγή όλων των προβλεπτικών μεταβλητών και των αντίστοιχων όρων αλληλεπίδρασης.

Από τα αποτελέσματα προέκυψαν δύο στατιστικά σημαντικές αλληλεπιδράσεις (Πίνακας 2). Πιο συγκεκριμένα, η άρση αναστολής βρέθηκε να ενισχύει τη θετική σχέση ανάμεσα στη Μεγαλομανία-Χειριστικότητα και τον κυβερνο-εκφοβισμό ($b = 0.15$, $SE = 0.04$, 95% CI [0.08, 0.22], $t = 4.05$, $p < 0.001$), καθώς και τη σχέση ανάμεσα στην Αναληγσία- Απάθεια και τον κυβερνο-εκφοβισμό ($b = 0.14$, $SE = 0.04$, 95% CI [0.06, 0.22], $t = 3.52$, $p < 0.001$). Συγκεκριμένα, όσο αυξάνονταν τα επίπεδα άρσης αναστολής, η επίδραση της Μεγαλομανίας-Χειριστικότητας στην εκδήλωση κυβερνο-εκφοβισμού γινόταν ισχυρότερη. Αντίθετα, η επίδραση της Αναληγσίας- Απάθειας στον κυβερνο-εκφοβισμό ήταν μη σημαντική σε χαμηλά επίπεδα άρσης αναστολής, αλλά στατιστικά σημαντική και ενισχυμένη σε μέτρια και υψηλά επίπεδα αυτής. Αντίθετα, οι αναλύσεις για την Παρορμητικότητα-Ανευθυνότητα δεν ανέδειξαν στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση με την άρση αναστολής ($b = 0.07$, $SE = 0.04$, $t = 1.80$, $p = 0.07$), αν και η κύρια επίδραση της μεταβλητής στην πρόβλεψη κυβερνο-εκφοβισμού παρέμεινε θετική ($b = 0.09$, $p = 0.003$).

Το φύλο ελέγχθηκε ως συνελεγχόμενη μεταβλητή (covariate) και βρέθηκε στατιστικά σημαντικό σε όλες τις περιπτώσεις, με τα αγόρια να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα κυβερνο-εκφοβισμού. Ωστόσο, δεν διαφοροποίησε το μοτίβο της αλληλεπίδρασης μεταξύ ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και άρσης αναστολής.

Πίνακας 2
 Περίληψη Μοντέλων Ρύθμισης της Άρσης Αναστολής Κατά τη Χρήση του Διαδικτύου στη Σχέση Ψυχοπαθητικών Χαρακτηριστικών και Κυβερνο-εκφοβισμού

Μεταβλητή	B	SE	t	p	Boot LLCI	Boot ULCI
ΜΧ ως προβλεπτικός παράγοντας, ΑΑΧΔ ως ρυθμιστής						
Σταθερά	1.01	0.06	16.00	0.001	0.89	1.13
ΜΧ	0.11	0.03	3.56	0.001	0.05	0.18
ΑΑΧΔ	-0.10	0.07	-1.39	0.17	-0.24	0.04
Φύλο	-0.07	0.02	-3.18	0.001	-0.11	-0.03
ΜΧ x ΑΑΧΔ	0.15	0.04	4.05	0.001	0.08	0.22
Επίδραση του ΜΧ στον ΚΕ σε διαφορετικά επίπεδα του ΑΑΧΔ						
-1ΤΑ	0.13	0.03	4.74	0.001	0.08	0.19
ΜΟ	0.19	0.02	9.52	0.001	0.15	0.23
+1ΤΑ	0.26	0.02	11.54	0.001	0.22	0.31
ΑΑ ως προβλεπτικός παράγοντας, ΑΑΧΔ ως ρυθμιστής						
Σταθερά	1.21	0.07	17.50	0.001	1.07	1.34
ΑΑ	-0.01	0.03	-0.46	0.65	-0.08	0.05
ΑΑΧΔ	-0.03	0.08	-0.30	0.77	-0.19	0.14
Φύλο	-0.09	0.02	-3.85	0.001	-0.13	-0.04
ΑΑ x ΑΑΧΔ	0.14	0.04	3.52	0.001	0.06	0.22
Επίδραση της ΑΑ στον ΚΕ σε διαφορετικά επίπεδα του ΑΑΧΔ						
-1ΤΑ	0.01	0.03	0.17	0.87	-0.05	0.06
ΜΟ	0.06	0.02	3.05	0.001	0.02	0.10
+1ΤΑ	0.13	0.03	4.97	0.001	0.08	0.18
ΠΑ ως προβλεπτικός παράγοντας, ΑΑΧΔ ως ρυθμιστής						
Σταθερά	1.03	0.07	15.05	0.001	0.90	1.17
ΠΑ	0.09	0.03	2.99	0.00	0.03	0.15
ΑΑΧΔ	0.07	0.08	0.77	0.44	-0.10	0.23
Φύλο	-0.09	0.02	-4.14	0.001	-0.14	-0.05
ΠΑ x ΑΑΧΔ	0.07	0.04	1.80	0.07	-0.01	0.14
Επίδραση της ΠΑ στον ΚΕ σε διαφορετικά						

επίπεδα του AAXΔ

-1TA	0.10	0.03	3.72	0.001	0.05	0.16
MO	0.13	0.02	6.21	0.001	0.09	0.17
+1TA	0.16	0.03	6.30	0.001	0.11	0.21

Σημείωση. ΚΕ = Κυβερνο-εκφοβισμός, AAXΔ = Άρση Αναστολής κατά τη Χρήση του Διαδικτύου, ΜΧ = Μεγαλομανία-Χειριστικότητα, ΑΑ = Αναλγησία- Απάθεια, ΠΑ = Παρορμητικότητα-Ανευθυνότητα. Οι τιμές βασίζονται σε 5.000 bootstrap δείγματα. Β = μη τυποποιημένος συντελεστής παλινδρόμησης, SE = τυπικό σφάλμα, LLCI/UICI = κατώτερο και ανώτερο όριο του 95% διαστήματος εμπιστοσύνης. Το φύλο συμπεριλήφθηκε ως συνελεγχόμενη μεταβλητή. * $p < 0.05$ ** $p < 0.01$.

Συζήτηση

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει τη σχέση μεταξύ των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών προσωπικότητας και της συμμετοχής των μαθητών Γυμνασίου σε περιστατικά κυβερνο-εκφοβισμού, καθώς και να εξετάσει τον ρυθμιστικό ρόλο της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου στη σχέση αυτή. Εξετάστηκε, επίσης, αν το φύλο διαφοροποιεί τα πρότυπα αυτών των σχέσεων.

Αρχικά, τα αποτελέσματα των συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών, επιβεβαιώνουν την υπόθεση Υ1 και συνάδουν με τη διεθνή βιβλιογραφία, η οποία τεκμηριώνει τη στενή σχέση των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών με επιθετικές και αντικοινωνικές συμπεριφορές, τόσο εκτός, όσο και εντός διαδικτύου (π.χ., Fanti & Kimonis, 2012· Hudon et al., 2025· Leistico et al., 2008· Orue & Andershed, 2015· Van Geel et al., 2017· Wright et al., 2020). Μεταξύ των επιμέρους χαρακτηριστικών, η Μεγαλομανία-Χειριστικότητα εμφάνισε την ισχυρότερη συσχέτιση με τον κυβερνο-εκφοβισμό, εύρημα που συνάδει με προηγούμενες μελέτες που συνδέουν αυτό το γνώρισμα με στρατηγική, κοινωνικά υπολογισμένη επιθετικότητα και ανάγκη ελέγχου των άλλων (Ciucci & Baroncelli, 2014· Orue & Andershed, 2015· Thornton et al., 2013). Επιπλέον, η στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση της άρσης αναστολής με τον κυβερνο-εκφοβισμό υποδεικνύει ότι η ανωνυμία, η αποπροσωποποίηση και η απουσία κοινωνικού ελέγχου κατά τη χρήση του διαδικτύου μειώνουν τις αναστολές και διευκολύνουν την εκδήλωση επιθετικότητας (Antoniadou et al., 2019· Zhao et al., 2024).

Τα αποτελέσματα των t-tests επιβεβαίωσαν την Υ2 και ανέδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές φύλου σε όλες σχεδόν τις βασικές μεταβλητές, εύρημα που εναρμονίζεται με προηγούμενες μελέτες για τον κυβερνο-εκφοβισμό (Αντωνιάδου & Κόκκινος, 2013· Lee et al., 2022· Li, 2006). Συγκεκριμένα, τα αγόρια εμφάνισαν υψηλότερα επίπεδα συμμετοχής σε κυβερνο-εκφοβισμό και μεγαλύτερη άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου σε σύγκριση με τα κορίτσια, γεγονός που υποδηλώνει αυξημένη ευαλωτότητα των αγοριών σε διαδικτυακές μορφές επιθετικότητας και ενδέχεται να αντανακλά βιολογικές αλλά και κοινωνικοποιητικές επιρροές (Ortega et al., 2008). Επιπλέον, τα αγόρια παρουσίασαν υψηλότερες βαθμολογίες στη Μεγαλομανία-Χειριστικότητα και στην Αναλγησία-Απάθεια, επιβεβαιώνοντας προηγούμενα ευρήματα που δείχνουν ότι τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά εκδηλώνονται συχνότερα και εντονότερα στα αγόρια (Fanti & Kimonis, 2012). Αυτό το προφίλ ενδέχεται να σχετίζεται με την αυξημένη εμπλοκή τους σε συμπεριφορές κυβερνο-εκφοβισμού.

Η ανάλυση ρύθμισης (moderation analysis) επιβεβαίωσε μερικώς την Υ3 καθώς ανέδειξε ότι η άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου λειτουργεί ως ρυθμιστικός παράγοντας στη σχέση μεταξύ συγκεκριμένων ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και κυβερνο-εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι η άρση αναστολής ενισχύει τη θετική σχέση τόσο της Μεγαλομανίας-Χειριστικότητας όσο και της Αναλγησίας-Απάθειας με τον κυβερνο-εκφοβισμό, ενώ δεν φάνηκε να επηρεάζει σημαντικά τη σχέση μεταξύ Παρορμητικότητας-Ανευθυνότητας και κυβερνο-εκφοβισμού.

Τα παραπάνω ευρήματα υποστηρίζουν ότι το περιβάλλον της ΗΔΕ ενδέχεται να συνδέεται με την ενίσχυση ορισμένων ψυχοπαθητικών τάσεων, διευκολύνοντας την εκδήλωση κυριαρχικής ή συναισθηματικά αποστασιοποιημένης επιθετικότητας (Antoniadou et al., 2019· Hudon et al., 2025). Ειδικότερα, η θετική αλληλεπίδραση μεταξύ Μεγαλομανίας-Χειριστικότητας και άρσης αναστολής καταδεικνύει ότι οι έφηβοι που χαρακτηρίζονται από ανάγκη κυριαρχίας και κοινωνικής επιρροής ενδέχεται να αξιοποιούν τις διαδικτυακές συνθήκες για να επιβληθούν ή να ελέγξουν τους άλλους χωρίς φόβο κοινωνικής αποδοκιμασίας (Ciucci & Baroncelli, 2014· Suler, 2004). Σε υψηλότερα επίπεδα άρσης αναστολής, η σύνδεση αυτή εμφανίζεται ισχυρότερη, γεγονός που υποδηλώνει ότι η αίσθηση ανωνυμίας και η έλλειψη άμεσης κοινωνικής εποπτείας ενδυναμώνουν την επιθετικότητα που απορρέει από το χειριστικό προφίλ αυτών των ατόμων.

Όσον αφορά το χαρακτηριστικό Αναλγησίας-Απάθειας, ενδιαφέρον είναι το εύρημα πως όταν τα επίπεδα άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου είναι χαμηλά, αυτή δεν έχει στατιστικά σημαντική επίδραση στην εκδήλωση του κυβερνο-εκφοβισμού. Όμως, σε συνθήκες μέσης ή υψηλής άρσης αναστολής, όπου ενδεχομένως μειώνονται οι κοινωνικοί φραγμοί και ενισχύεται η αίσθηση ανωνυμίας, η σχέση γίνεται θετική και ισχυρή. Συνεπώς η ρυθμιστική επίδραση της άρσης αναστολής στη σχέση Αναλγησίας-Απάθειας και κυβερνο-εκφοβισμού φαίνεται να διαφοροποιείται ανάλογα με το επίπεδο άρσης αναστολής. Το εύρημα αυτό ευθυγραμμίζεται με προηγούμενες έρευνες που δείχνουν ότι η απουσία άμεσης ανατροφοδότησης και η αποπροσωποποίηση συνδέονται με μεγαλύτερη πιθανότητα τα άτομα να δρουν χωρίς τύψεις ή αναστολές (Slonje et al., 2012· Wright et al., 2019).

Τέλος, το χαρακτηριστικό της Παρορμητικότητας-Ανευθυνότητας προέβλεπε θετικά τον κυβερνο-εκφοβισμό, αλλά ο ρυθμιστικός ρόλος της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου δεν ήταν στατιστικά σημαντικός. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό λειτουργεί κυρίως ως άμεσος προβλεπτικός παράγοντας, παρά ως τάση που ενεργοποιείται από το διαδικτυακό περιβάλλον. Η μη σημαντική αλληλεπίδραση μπορεί να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα θεωρητικών μοντέλων όπως το Γενικό Μοντέλο Επιθετικότητας (Anderson & Bushman, 2002), σύμφωνα με το οποίο η επιθετικότητα προκύπτει από την αθροιστική δράση ατομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Επιπλέον, η θεωρία της διαδικτυακής αναστολής (Suler, 2004) υποστηρίζει ότι η ανωνυμία επιδρά περισσότερο σε άτομα με υψηλό αυτοέλεγχο, ενώ όσοι ήδη στερούνται αυτορρύθμισης (όπως τα παρορμητικά άτομα) επηρεάζονται λιγότερο. Συνεπώς, η Παρορμητικότητα-Ανευθυνότητα φαίνεται να συνδέεται περισσότερο με αντιδραστικές, ευκαιριακές μορφές επιθετικότητας (Perenc & Radochowski, 2014), χωρίς να ενισχύεται απαραίτητα από την διαδικτυακή άρση αναστολής. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι το πολιτισμικό πλαίσιο φαίνεται να

επηρεάζει τη μορφή και την έκφραση των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών στην εφηβική ηλικία, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτά συνδέονται με την αντικοινωνική συμπεριφορά (Wright et al., 2020). Παρότι βασικές διαστάσεις, όπως η μεγαλομανία, η αναληγσία και η παρορμητικότητα, έχουν αποτυπωθεί σταθερά σε εφήβους από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (Veen et al., 2011), ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι πολιτισμικές αξίες και κοινωνικές νόρμες επηρεάζουν τη σχετική βαρύτητα και τη λειτουργικότητα αυτών των χαρακτηριστικών. Για παράδειγμα, το ίδιο γνώρισμα μπορεί να αξιολογείται και να εκδηλώνεται διαφορετικά σε ατομικιστικές και συλλογικές κοινωνίες (Deng et al., 2024). Επίσης, τα ψυχολογικά μοτίβα που προβλέπουν επιθετικότητα μέσω διαδικτύου φαίνεται να είναι παγκόσμια, ωστόσο η ένταση των σχέσεων διαφέρει: ενδεικτικά, το μοντέλο Barlett-Gentile για τον κυβερνο-εκφοβισμό επιβεβαιώθηκε σε επτά χώρες, αλλά οι γνωστικοί προγνωστικοί παράγοντες (όπως η αίσθηση ανωνυμίας και οι θετικές στάσεις προς την επιθετικότητα) είχαν ισχυρότερη προβλεπτική ισχύ σε ατομικιστικά πολιτισμικά πλαίσια όπως οι ΗΠΑ και η Γερμανία, σε σύγκριση με χώρες όπως η Ιαπωνία ή η Κίνα (Barlett et al., 2021). Συνεπώς, η γενίκευση των παρόντων ευρημάτων σε άλλους πληθυσμούς θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το πολιτισμικό υπόβαθρο, καθώς αυτό ενδέχεται να επηρεάζει τόσο την έκφραση των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών όσο και την ενεργοποίησή τους στο διαδικτυακό πλαίσιο.

Συνολικά, τα ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι η άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου ενδέχεται να σχετίζεται με την ενίσχυση των αντικοινωνικών τάσεων των ατόμων με υψηλά ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, ιδίως εκείνων που παρουσιάζουν μειωμένη συναισθηματική ευαισθησία ή αυξημένη χειριστική διάθεση (Joinson, 2003· Suler, 2004· Wright et al., 2019). Η διαπίστωση ότι η συγκεκριμένη αλληλεπίδραση αφορά επιλεκτικά τις διαστάσεις της Μεγαλομανίας-Χειριστικότητας και της Αναληγσίας-Απάθειας, και όχι την Παρορμητικότητα-Ανευθυνότητα, αναδεικνύει τη σημασία της ποιοτικής διαφοροποίησης εντός του ψυχοπαθητικού προφίλ. Η συμβολή αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς επαληθεύει τις αρχές του Γενικού Μοντέλου Επιθετικότητας (Anderson & Bushman, 2002· Kowalski et al., 2014) και καταγράφεται σε ελληνικό μαθητικό δείγμα, όπου τα σχετικά ερευνητικά δεδομένα είναι περιορισμένα.

Σχετικά με την Y4, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι αυτή δεν επιβεβαιώθηκε καθώς, αν και τα αγόρια είχαν υψηλότερη βαθμολογία στον κυβερνο-εκφοβισμό και σε δύο από τα τρία ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, το φύλο, παρότι εξετάστηκε ως πιθανός τροποποιητικός παράγοντας, δεν διαφοροποιούσε στατιστικά σημαντικά τον ρυθμιστικό ρόλο της άρσης αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου. Αυτό το εύρημα έρχεται σε αντίθεση με προηγούμενες έρευνες, στις οποίες το φύλο έχει φανεί να διαφοροποιεί τα αποτελέσματα (Wong et al., 2018). Μια πιθανή ερμηνεία για τη μη επιβεβαίωση της Y4 είναι ότι οι μηχανισμοί της ηλεκτρονικά διαμεσολαβούμενης επικοινωνίας, όπως η ανωνυμία, η αποπροσωποποίηση και η μειωμένη κοινωνική εποπτεία, λειτουργούν ως γενικευμένοι καταλύτες της άρσης αναστολής και επηρεάζουν με παρόμοιο τρόπο αγόρια και κορίτσια. Σύμφωνα με το μοντέλο της διαδικτυακής άρσης αναστολής, οι συνθήκες αυτές μειώνουν τις αναστολές και συνδέονται με αυξημένη πιθανότητα εκδήλωσης επιθετικότητας ανεξάρτητα από δημογραφικούς παράγοντες (Suler, 2004)· επιπλέον, ευρήματα δείχνουν ότι η αντιληπτή ανωνυμία συνδέεται με αυξημένη διαδικτυακή επιθετικότητα χωρίς σταθερές διαφοροποιήσεις φύλου (Zhao et al., 2024· Vrselja et al., 2023).

Συνεπώς, αν και το φύλο επηρεάζει τα επίπεδα των μεταβλητών, οι διαδικασίες μέσω των οποίων η άρση αναστολής ενισχύει τις αντικοινωνικές τάσεις φαίνεται να λειτουργούν με παρόμοιο τρόπο για μαθητές και μαθήτριες.

Προεκτάσεις ευρημάτων

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας προσφέρουν σημαντικά στοιχεία για τον σχεδιασμό στρατηγικών πρόληψης και παρέμβασης σχετικά με τον κυβερνοεκφοβισμό. Παρότι πρόκειται για ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο, η μελέτη των ατομικών χαρακτηριστικών αποδεικνύεται ιδιαίτερα χρήσιμη, καθώς εξηγεί σημαντικό μέρος της διακύμανσης της επιθετικής διαδικτυακής συμπεριφοράς και μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο τροποποίησης μέσα από παρεμβάσεις στην εκπαίδευση και την οικογένεια (Hu et al., 2025· Orue & Andershed, 2015). Η έγκαιρη αναγνώριση τέτοιων χαρακτηριστικών μπορεί να βοηθήσει στην πρόληψη δυσκολιών στις σχέσεις με συνομηλίκους και στη διαμόρφωση υγιών κοινωνικών δεξιοτήτων.

Σε θεωρητικό επίπεδο, η μελέτη εμπλουτίζει τη βιβλιογραφία για τον κυβερνοεκφοβισμό στους/στις Έλληνες/ίδες εφήβους/ες, μία ομάδα υψηλού κινδύνου λόγω της αυξανόμενης χρήσης των ΤΠΕ σε μικρότερες ηλικίες (Varjas et al., 2010). Η ανωνυμία, η ασύγχρονη επικοινωνία και η απουσία κοινωνικού ελέγχου στο διαδίκτυο εντείνουν την αποπροσωποποίηση και την εκδήλωση μη ανεσταλμένων ή επιθετικών συμπεριφορών (Slonje et al., 2012· Suler, 2004).

Η πρόληψη του κυβερνοεκφοβισμού απαιτεί πολυεπίπεδη προσέγγιση. Στο σχολείο, τα αναλυτικά προγράμματα προτείνεται να εστιάζουν στην καλλιέργεια κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων, της ενσυναίσθησης και της αυτορρύθμισης, καθώς και στη διαχείριση της παρορμητικότητας, ιδίως σε μαθητές με υψηλότερα επίπεδα ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών (Ciucci & Baroncelli, 2014· Fanti & Kimonis, 2012· López-Larrañaga & Orue, 2019· Orue & Calvete, 2019· Van Baardewijk et al., 2009). Οι δράσεις αυτές είναι πιο αποτελεσματικές όταν ξεκινούν σε μικρότερες ηλικίες, καθώς οι μικροί/ες μαθητές/τριες αποδίδουν μεγαλύτερη αξία στους/στις εκπαιδευτικούς ως πρότυπα και συμμορφώνονται ευκολότερα στους κανόνες που τίθενται (Andreou et al., 2007· Andreou et al., 2008).

Εξίσου κρίσιμος είναι ο ρόλος των γονέων. Η ενεργή εμπλοκή τους στις δράσεις πρόληψης ενισχύει την ανάπτυξη των ίδιων ατομικών δεξιοτήτων που καλλιεργούνται στο σχολείο, όπως η αυτορρύθμιση, η ενσυναίσθηση και ο έλεγχος της παρορμητικότητας. Σύμφωνα με ανασκόπηση, οι μορφές υποστηρικτικής γονικής μεσολάβησης, όπως η συζήτηση και η συνδιαχείριση της διαδικτυακής δραστηριότητας, μειώνουν τον κίνδυνο εμπλοκής σε κυβερνο-εκφοβισμό επειδή προσφέρουν στα παιδιά σταθερά πρότυπα συναισθηματικής ρύθμισης και υπεύθυνης διαδικτυακής συμπεριφοράς (Elsaesser et al., 2017). Αντίστοιχα, η θετική και ανοιχτή επικοινωνία με τους γονείς έχει βρεθεί ότι μειώνει την πιθανότητα κυβερνοθυματοποίησης, καθώς προάγει την ασφαλή χρήση του διαδικτύου και την καλύτερη διαχείριση κοινωνικών συγκρούσεων (Navarro et al., 2013). Επιπλέον, μορφές γονικής μεσολάβησης που στηρίζονται στην υποστήριξη της αυτονομίας του παιδιού φαίνεται να ενισχύουν την ικανότητα συναισθηματικής ρύθμισης και να μειώνουν την πιθανότητα εκδήλωσης επιθετικότητας στο διαδίκτυο, συμπεριλαμβανομένου του κυβερνο-εκφοβισμού (Wright, 2017). Συνολικά, η γονεϊκή εμπλοκή συμβάλλει ουσιαστικά στην ενδυνάμωση των κοινωνικοσυναισθηματικών και αυτορυθμιστικών

δεξιοτήτων, λειτουργώντας συμπληρωματικά προς τις παρεμβάσεις που υλοποιούνται στο σχολείο.

Η συνέπεια και η διάρκεια των παρεμβάσεων αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για τη διατήρηση των αποτελεσμάτων. Αποσπασματικά ή βραχυπρόθεσμα προγράμματα χωρίς συνέχεια δεν επιφέρουν σταθερές αλλαγές (Gaffney et al., 2019). Αντίθετα, ολοκληρωμένα, μακροχρόνια προγράμματα που εμπλέκουν μαθητές/τριες, εκπαιδευτικούς και γονείς μπορούν να μειώσουν σημαντικά την εκδήλωση αντικοινωνικών συμπεριφορών (Bauman, 2013· Chan & Wong, 2015).

Τέλος, η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στα προγράμματα παρέμβασης όχι ως απειλή, αλλά ως εργαλείο μάθησης και συνεργασίας, μπορεί να συμβάλει στην προώθηση θετικών προτύπων διαδικτυακής συμπεριφοράς. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να λειτουργήσουν ως πρότυπα ορθής χρήσης, προάγοντας παράλληλα τον σεβασμό και τη συνεργασία στον ψηφιακό χώρο (Gradinger et al., 2016· Palladino et al., 2016).

Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Όπως κάθε εμπειρική μελέτη, η παρούσα έρευνα διέπεται από περιορισμούς που πρέπει να συνυπολογιστούν κατά την ερμηνεία και γενίκευση των ευρημάτων. Πρώτον, ο συγχρονικός σχεδιασμός δεν επιτρέπει τη θεμελίωση αιτιωδών συσχετίσεων μεταξύ μεταβλητών· συνεπώς τα αποτελέσματα πρέπει να εκληφθούν ως ενδείξεις σχέσεων και όχι ως αιτιότητα. Δεύτερον, ο πληθυσμός-στόχος περιορίστηκε σε μαθητές και μαθήτριες γενικών, ημερήσιων και δημόσιων Γυμνασίων των περιφερειών Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και Κεντρικής Μακεδονίας. Τρίτον, η αποκλειστική χρήση ανώνυμων ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς ενέχει κινδύνους μεροληψίας, όπως κοινωνικά επιθυμητές αποκρίσεις, και αυξάνει την πιθανότητα κοινού μεθοδολογικού σφάλματος (common method bias), που ενδέχεται να ενισχύσει τεχνητά τις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών (Podsakoff et al., 2003). Επιπλέον, διαφοροποιήσεις στους βαθμούς ελευθερίας σε ορισμένα μοντέλα υποδηλώνουν ότι υπήρχαν μερικώς ελλείποντα δεδομένα· παρότι χρησιμοποιήθηκαν κατάλληλες στατιστικές τεχνικές, δεν μπορεί να αποκλειστεί εντελώς η επίδραση αυτού του παράγοντα στην ισχύ ή ακρίβεια των εκτιμήσεων. Τέταρτον, η εστίαση σε ατομικούς παράγοντες δεν αποτυπώνει πλήρως τη σύνθετη, πολυεπίπεδη φύση του φαινομένου που περιγράφει η κοινωνικο-οικολογική προσέγγιση, όπου ατομικοί, οικογενειακοί, σχολικοί, κοινοτικοί και μακρο-κοινωνικοί παράγοντες συνδιαμορφώνουν τη συμπεριφορά (Swearer et al., 2012). Τέλος, ορισμένα αποτελέσματα της μελέτης, όπως η μη στατιστικά σημαντική ρυθμιστική επίδραση της Παρορμητικότητας-Ανευθυνότητας, ενδέχεται να επηρεάζονται από την περιορισμένη στατιστική ισχύ ή από τη συγκεκριμένη μορφή επιθετικότητας που καταγράφηκε στο δείγμα.

Μελλοντικές έρευνες θα ωφεληθούν από διαχρονικούς ή πειραματικούς σχεδιασμούς και πολυμεθοδολογικές προσεγγίσεις (συνδυασμός αυτοαναφορών, ετεροαναφορών και παρατηρησιακών/πειραματικών δεδομένων), καθώς και από συμπερίληψη δειγμάτων από διαφορετικά εκπαιδευτικά πλαίσια και περιφέρειες, ώστε να διερευνηθούν βαθύτερα οι μηχανισμοί που συνδέουν τα ατομικά γνωρίσματα με την εκδήλωση κυβερνο-εκφοβισμού στο οικοσύστημα των ΤΠΕ.

Βιβλιογραφία

- Anderson, C. A. & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>
- Andreou, E., Didaskalou, E., & Vlachou, A. (2007). Evaluating the effectiveness of a curriculum-based anti-bullying intervention program in Greek primary schools. *Educational Psychology*, 27, 693-711. <https://doi.org/10.1080/01443410601159993>
- Andreou, E., Didaskalou, E., & Vlachou, A. (2008). Outcomes of a curriculum-based anti-bullying intervention program on students' attitudes and behavior. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 13, 235-248. <https://doi.org/10.1080/13632750802442110>
- Αντωνιάδου, Ν. (2016). Το ψυχοκοινωνικό και συναισθηματικό προφίλ των Ελλήνων μαθητών γυμνασίου που εμπλέκονται σε περιστατικά κυβερνο-εκφοβισμού (cyber-bullying) και παραδοσιακού εκφοβισμού: συγκριτική μελέτη [Διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης]. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/39829>
- Αντωνιάδου, Ν., & Κόκκινος, Κ. Μ. (2013). Κυβερνοεκφοβισμός και κυβερνοθυματοποίηση σε παιδιά και εφήβους: Συχνότητα εμφάνισης και παράγοντες επικινδυνότητας. *Προσχολική & Σχολική Εκπαίδευση*, 1, 138-169. <https://doi.org/10.12681/ppej.42>
- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2016a). Possible common correlates between bullying and cyber-bullying among adolescents. *Psicología Educativa*, 22, 27-38. <https://doi.org/10.1016/j.pse.2016.01.003>
- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2016b). Development, construct validation and measurement invariance of the Greek cyber-bullying/victimization experiences questionnaire (CBVEQ-G). *Computers in Human Behavior*, 65, 380-390. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.08.032>
- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2019). Psychopathic traits and social anxiety in cyber-space: A context-dependent theoretical framework explaining online disinhibition. *Computers in Human Behavior*, 99, 228-234. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.05.025>
- Baldry, A. C., Farrington, D. P., & Sorrentino, A. (2015). "Am I at risk of cyberbullying"? A narrative review and conceptual framework for research on risk of cyberbullying and cybervictimization: The risk and needs assessment approach. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 36-51. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.014>
- Barlett, C. P., Seyfert, L. W., Simmers, M. M., Chen, V. H. H., Cavalcanti, J. G., Krahé, B., Suzuki, K., Warburton, W. A., Wong, R. Y. M., Pimentel, C. E., & Skowronski, M. (2021). Cross-cultural similarities and differences in the theoretical predictors of cyberbullying perpetration: Results from a seven-country study. *Aggressive Behavior*, 47(1), 111-119. <https://doi.org/10.1002/ab.21923>
- Bauman, S. (2013). Cyberbullying: What does research tell us? *Theory Into Practice*, 52, 249-256. <https://doi.org/10.1080/00405841.2013.829727>
- Bobadilla, L., Wampler, M., & Taylor, J. (2012). Proactive and reactive aggression are associated with different physiological and personality profiles. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 31(5), 458-487. <https://doi.org/10.1521/jscp.2012.31.5.458>
- Camacho, A., Runions, K., Ortega-Ruiz, R., & Romera, E. M. (2023). Bullying and cyberbullying perpetration and victimization: Prospective within-person associations. *Journal of Youth and Adolescence*, 52(2), 406-418. <https://doi.org/10.1007/s10964-022-01704-3>

- Chan, H. C. O., & Wong, D. S. (2015). Traditional school bullying and cyberbullying in Chinese societies: Prevalence and a review of the whole-school intervention approach. *Aggression and Violent Behavior, 23*, 98-108. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.010>
- Ciucci, E., & Baroncelli, A. (2014). The emotional core of bullying: Further evidence of the role of callous-unemotional traits and empathy. *Personality and Individual Differences, 67*, 69-74. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.09.033>
- Deng, J., Shou, Y., Wang, M.-C., Allen, J. L., Gao, Y., & Hawes, D. J. (2024). Core features of callous-unemotional traits: A cross-cultural comparison of youth in four countries. *European Child & Adolescent Psychiatry, 33*(8), 2681–2693. <https://doi.org/10.1007/s00787-023-02357-8>
- Elsaesser, C., Russell, B., Ohannessian, C. M., & Patton, D. U. (2017). Parenting in a digital age: A review of parents' role in preventing adolescent cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior, 35*, 62–72. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.06.004>
- Fanti, K. A., & Kimonis, E. R. (2012). Bullying and victimization: The role of conduct problems and psychopathic traits. *Journal of Research on Adolescence, 22*, 617-631. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2012.00809.x>
- Fanti, K. A., Frick, P. J., & Georgiou, S. (2009). Linking callous-unemotional traits to instrumental and non-instrumental forms of aggression. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 31*, 285-298. <https://doi.org/10.1007/s10862-008-9111-3>
- Fanti, K. A., & Kimonis, E. R. (2013). Dimensions of juvenile psychopathy distinguish «bullies», «bully-victims», and «victims». *Psychology of Violence, 3*, 396-409. <https://doi.org/10.1037/a0033951>
- Festl, R. (2016). Perpetrators on the internet: Analyzing individual and structural explanation factors of cyberbullying in school context. *Computers in Human Behavior, 59*, 237-248. <http://doi.org/10.1016/j.chb.2016.02.017>
- Gaffney, H., Farrington, D. P., Espelage, D. L., & Ttofi, M. M. (2019). Are cyberbullying intervention and prevention programs effective? A systematic and meta-analytical review. *Aggression and Violent Behavior, 45*, 134–153. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.07.002>
- Gradinger, P., Yanagida, T., Strohmeier, D., & Spiel, C. (2016). Effectiveness and sustainability of the ViSC Social Competence Program to prevent cyberbullying and cyber-victimization: Class and individual level moderators. *Aggressive Behavior, 42*, 181-193. <https://doi.org/10.1002/ab.21631>
- Hare, R. D. (2003). *The Hare psychopathy diagnostic checklist-revised (2nd ed.)*. Multi-Health Systems.
- Hayes, A. F. (2022). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach (Vol. 3)*. The Guilford Press.
- Hu, W., & Zhao, B. (2025). The relationship between dark traits and cyberbullying behavior among vocational school students: a moderated mediation model. *BMC Psychology, 13*(1), 833. <https://doi.org/10.1186/s40359-025-03188-9>
- Hudon, A., Harvey, E., Nicolas, S., Dufour, M., Guérin-Thériault, C., Bérubé-Fortin, J., ... & MacDermott, V. (2025). Cyberpsychopathy: A multidimensional framework for understanding psychopathic traits in digital environments. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 15*(6), 107. <https://doi.org/10.3390/ejihpe15060107>
- Joinson, A. N. (2003). *Understanding the psychology of internet behaviour: Virtual worlds, real lives*. Nalgrave Macmillan.

- Kokkinos, C. M., & Antoniadou, N. (2019). Cyber-bullying and cyber-victimization among undergraduate student teachers through the lens of the General Aggression Model. *Computers in Human Behavior*, 98, 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.04.007>
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., Asdre, A., & Voulgaridou, K. (2016). Parenting and Internet behavior predictors of cyber-bullying and cyber-victimization among preadolescents. *Deviant Behavior*, 37, 439-455. <https://doi.org/10.1080/01639625.2015.1060087>
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., Dalara, E., Koufogazou, A., & Papatziki, A. (2013). Cyber-bullying, personality traits and coping strategies in pre-adolescent students. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 3, 55-69. <https://psycnet.apa.org/doi/10.4018/ijcbpl.2013100104>
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., & Markos, A. (2014). Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35, 204–214. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.04.001>
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140, 1073-1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>
- Krueger, R. F., Caspi, A., Moffitt, T. E., White, J., & Stouthamer-Loeber, M. (1996). Delay of gratification, personality and psychopathology: Is low self-control specific to externalizing problems? *Journal of Personality*, 64, 107-129. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1996.tb00816.x>
- Lee, Y., Harris, M. N., & Kim, J. (2022). Gender differences in cyberbullying victimization from a developmental perspective: An examination of risk and protective factors. *Crime & Delinquency*, 68(13-14), 2422-2451. <https://doi.org/10.1177/00111287221081025>
- Leistico, A. R., Salekin, R. T., DeCoster, J., & Rogers, R. (2008). A large-scale meta-analysis relating the Hare measures of psychopathy to antisocial conduct. *Law and Human Behavior*, 32, 28-45. <https://doi.org/10.1007/s10979-007-9096-6>
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 1-14. <https://doi.org/10.1177/0143034306064547>
- López-Larrañaga, M., & Orue, I. (2019). Interaction of psychopathic traits in the prediction of cyberbullying behavior. *Revista de Psicopatología y Psicología Clínica*, 24(1). <https://doi.org/10.5944/rppc.23932>
- Lyons, M. (2019). *The dark triad of personality: Narcissism, machiavellianism, and psychopathy in everyday life*. Academic Press.
- Marciano, L., Schulz, P. J., & Camerini, A. L. (2020). Cyberbullying perpetration and victimization in youth: A meta-analysis of longitudinal studies. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 25(2), 163-181. <https://doi.org/10.1093/jcmc/zmz031>
- Morahan-Martin, J., & Schumacher, P. (2000). Incidence and correlates of pathological Internet use among college students. *Computers in Human Behavior*, 16, 13-29. [https://doi.org/10.1016/S0747-5632\(99\)00049-7](https://doi.org/10.1016/S0747-5632(99)00049-7)
- Moreno, M. A., Binger, K., Zhao, Q., Eickhoff, J., Minich, M., & Uhls, Y. T. (2022). Digital technology and media use by adolescents: Latent class analysis. *JMIR Pediatrics and Parenting*, 5(2), e35540. <https://doi.org/10.2196/35540>

- Navarro, R., Serna, C., Martínez, V., & Ruiz-Olivares, R. (2013). The role of Internet use and parental mediation on cyberbullying victimization among Spanish children from rural public schools. *European Journal of Psychology of Education, 28*(3), 725–745. <https://doi.org/10.1007/s10212-012-0137-2>
- Nevin, A. D. (2015). Cyber-Psychopathy: Examining the relationship between dark e-personality and online misconduct (Master's thesis). Retrieved from <https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=4531&context=etd>
- Niemz, K., Griffiths, M. D., & Banyard, P. (2005). Prevalence of pathological Internet use among university students and correlations with self-esteem, GHQ and disinhibition. *CyberPsychology and Behavior, 8*, 562-570. <https://doi.org/10.1089/cpb.2005.8.562>
- Ortega- Ruiz, R., Calmaestra, J., & Merchán, J. M. (2008). Cyberbullying. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy, 8*, 183-192.
- Orue, I., & Andershed, H. (2015). The youth psychopathic traits inventory-short version in Spanish adolescents-factor structure, reliability, and relation with aggression, bullying, and cyber bullying. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 7*, 563-575. <https://doi.org/10.1007/s10862-015-9489-7>
- Orue, I., & Calvete, E. (2019). Psychopathic traits and moral disengagement interact to predict bullying and cyberbullying among adolescents. *Journal of Interpersonal Violence, 34*(11), 2313-2332. <https://doi.org/10.1177/0886260516660302>
- Palladino, B. E., Nocentini, A., & Menesini, E. (2016). Evidence-based intervention against bullying and cyberbullying: Evaluation of the NoTrap! program in two independent trials. *Aggressive Behavior, 42*, 194-206. <https://doi.org/10.1002/ab.21636>
- Perenc, L., & Radochoński, M. (2014). Psychopathic traits and reactive–proactive aggression in a large community sample of Polish adolescents. *Child Psychiatry & Human Development, 45*, 464–471. <https://doi.org/10.1007/s10578-013-0432-4>
- Phillips-Shyrock, S. (2014). *A mixed methods study of cyberbullying: Student, educator, and parent/guardian perspectives and implications for prevention and intervention* (Unpublished doctoral dissertation). Indiana University, Pennsylvania.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J.-Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology, 88*(5), 879–903. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.5.879>
- Rigby, K (2004). Why do some children bully at school? The contributions of negative attitudes towards victims and perceived expectations of friends, parents and teachers. *School Psychology International, 26*, 147-161. <https://doi.org/10.1177/0143034305052910>
- Slonje, R., Smith, P. K., & Frisen, A. (2012). Processes of cyberbullying, and feelings of remorse by bullies. *European Journal of Developmental Psychology, 9*, 244-259. <https://doi.org/10.1080/17405629.2011.643670>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines, 49*, 376-385. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Stellwagen, K. K. (2011). Psychopathy, narcissism, and machiavellianism: Distinct yet intertwining personality constructs. In C. T. Barry, P. K. Kerig, K. K. Stellwagen, & T. D. Barry (Eds.), *Narcissim and machiavellianism in youth* (pp. 25-46). Washington: American Psychological Association.

- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7, 321-326. <https://doi.org/10.1089/1094931041291295>
- Sun, S., Fan, X., & Du, J. (2016). Cyberbullying perpetration: A meta-analysis of gender differences. *International Journal of Internet Science*, 11(1), 61-81. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3756352>
- Swearer, S. M., Espelage, D. L., Koenig, B., Berry, B., Collins, A., & Lembeck, P. (2012). A social-ecological model of bullying prevention and intervention in early adolescence. In S. R. Jimerson, A. B. Nickerson, M. J. Mayer, & M. J. Furlong (Eds.), *The handbook of school violence and school safety: International research and practice* (pp. 333-355). Routledge.
- Tackett, J. L., & Mackrell, S. (2011). Emerging personality in childhood and adolescence: Implications for the development of narcissism and machiavellianism. In C. T. Barry, P. K. Kerig, K. K. Stellwagen, & T. D. Barry (Eds.), *Narcissism and machiavellianism in youth* (pp. 11-23). American Psychological Association.
- Thomaes, S., Brummelman, E., Miller, J. D., & Lilienfeld, S. O. (2017). The dark personality and psychopathology: Toward a brighter future. *Journal of Abnormal Psychology*, 126(7), 835-842. <https://doi.org/10.1037/abn0000305>
- Thornton, L. C., Frick, P. J., Crapanzano, A. M., & Terranova, A. M. (2013). The incremental utility of callous-unemotional traits and conduct problems in predicting aggression and bullying in a community sample of boys and girls. *Psychological Assessment*, 25, 366-378. <https://doi.org/10.1037/a0031153>
- Van Baardewijk, Y., Andershed, H., Stegge, H., Nilsson, K., Scholte, E., & Vermeiren, R. (2010). The development of parallel short versions of the YPI and YPI-Child Version. *The European Journal of Psychological Assessment*, 26, 122-126. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000017>
- Van Baardewijk, Y., Stegge, H., Bushman, B. J., & Vermeiren, R. (2009). Psychopathic traits, victim distress and aggression in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50, 718-725. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2008.02023>
- Van Geel, M., Goemans, A., Toprak, F., & Vedder, P. (2017). Which personality traits are related to traditional bullying and cyberbullying? A study with the Big Five, Dark Triad and sadism. *Personality and Individual Differences*, 106, 231-235. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.10.063>
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *Cyberpsychology & Behavior*, 11, 499-503. <https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0042>
- Varjas, K., Talley, J., Meyers, J., Parris, L. & Cutts, H. (2010). High school students' perceptions of motivations for cyberbullying: An exploratory study. *Western Journal of Emergency Medicine*, 11, 269-273. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20882148/>
- Vrselja, I., Lacković, D., & Lotar Rihtarić, M. (2023). Perceived anonymity and cyberbullying: what happens when there is a lack of social influence? *Hrvatska Revija za Rehabilitacijska Istraživanja*, 59(2), 31-42. <https://doi.org/10.31299/hrri.59.2.3>
- Veen, V. C. V., Stevens, G. W. J. M., Andershed, H., Raaijmakers, Q. A. W., Doreleijers, T. A. H., & Vollebergh, W. A. M. (2011). Cross-ethnic generalizability of the three-factor model of psychopathy: The Youth Psychopathic Traits Inventory in an incarcerated sample of native Dutch and Moroccan immigrant boys. *International Journal of Law and Psychiatry*, 34(2), 127-130. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2011.02.007>

- Wang, L., Jiang, S., Zhou, Z., Fei, W., & Wang, W. (2024). Online disinhibition and adolescent cyberbullying: A systematic review. *Children and Youth Services Review, 156*, 107352. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2023.107352>
- Wong, R. Y., Cheung, C. M., & Xiao, B. (2018). Does gender matter in cyberbullying perpetration? An empirical investigation. *Computers in Human Behavior, 79*, 247-257. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.10.022>
- Wright, M. F. (2017). Parental mediation, cyberbullying, and cybertrolling: The role of gender. *Computers in Human Behavior, 71*, 189–195. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.01.059>
- Wright, M. F., Harper, B. D., & Wachs, S. (2019). The associations between cyberbullying and callous-unemotional traits among adolescents: The moderating effect of online disinhibition. *Personality and Individual Differences, 140*, 41-45. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.04.001>
- Wright, M. F., Huang, Z., Wachs, S., Aoyama, I., Kamble, S., Soudi, S., Li, Z, L., Lei, L. & Shu, C. (2020). Associations between cyberbullying perpetration and the dark triad of personality traits: The moderating effect of country of origin and gender. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development, 30*(3), 242-256. <https://doi.org/10.1080/02185385.2020.1788979>
- Zhao, Z. (2024). The effect of perceived anonymity on cyberbullying. In *2024 8th international seminar on education, management and social sciences (ISEMSS 2024)* (pp. 859-868). Atlantis Press.
- Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang, W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: A comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Frontiers in Public Health, 9*, 634909. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.634909>.